

ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЇ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ТА ЛЕГАЛЬНЕ ТЛУМАЧЕННЯ

THE CONCEPT OF CORRUPTION: SCIENTIFIC APPROACHES AND LEGAL INTERPRETATION

Удовика Л.Г., д.ю.н., професор,
в.о. завідувача кафедри історії і теорії держави та права
Запорізький національний університет

Калугіна І.О., аспірантка кафедри історії і теорії держави та права
Запорізький національний університет

У статті уточнено етимологію та наукові підходи до поняття й змісту корупції. На основі аналізу і узагальнення наукових джерел здійснено систематизацію основних підходів до визначення сутності корупції, які в узагальненому вигляді зводяться до наступного: 1) корупція як протиправне корисливе діяння, вчинене особою, яка наділена владними повноваженнями (Г. Блек, Д. Бейлі, Дж. Най, К. Фрідріх); 2) корупція як екстралегальний інститут, який використовується приватними особами чи групами для здійснення впливу на дії чиновників (бюрократії) (Н. Лефф, Х. Абуева, К. Лейес, Я. Тарковські); 3) корупція як симптом наявності збою у системі державного управління (С. Роуз-Аккерман); 4) корупція як соціально-економічне та політичне явище, головною особливістю якого є використання посадовими особами законодавчої, виконавчої і судової влади, громадських об'єднань, установ і організацій господарського управління всіх форм власності свого службового становища для одержання матеріальних цінностей, послуг (М. Мельник, М. Камлик, Є. Невмержицький, В. Соловйов). На основі аналізу міжнародних нормативно-правових актів, виокремлено основні підходи до визначення корупції у міжнародному праві, а саме: описовий та переліковий. Обґрунтовано, що найбільш ґрунтовним є широкий підхід до тлумачення корупції, згідно якого вона є складним, соціально-політичним і економічним явищем, що складається з комплексу протиправних дій різної спрямованості і мети (хабарництво, лобізм, корупційний фаворитизм, корупційний протекціонізм та ін.); має двосторонній характер, оскільки виступає в якості взаємодіючої «угоди», взаємовигідної для посадовця і іншої особи, яка вступає в з ним у відповідні відносини. Саме таке розуміння корупції уможливорює формування ефективної антикорупційної політики, яка дозволяє охопити більшу кількість корупційних проявів у всіх сферах функціонування життєдіяльності суспільства і держави.

Ключові слова: антикорупційні акти, антикорупційна політика, правові акти, корупція, корупційні діяння, протидія корупції.

The article specifies etymology and scientific approaches to the concept and content of corruption. Based on the analysis and generalization of scientific sources, a systematization of the main approaches to determining the essence of corruption was carried out, which in a generalized form can be reduced to the following: 1) corruption as an illegal self-interested act committed by a person who is endowed with powerful powers (G. Black, D. Bailey, J. Nye, K. Friedrich); 2) corruption as an extralegal institution used by private individuals or groups to influence the actions of officials (bureaucracy) (N. Leff, H. Abueva, K. Leyes, Ya. Tarkovsky); 3) corruption as a symptom of a failure in the public administration system (S. Rose-Ackerman), which is based on the shortcomings of the system of distribution of material privileges and benefits, in which officials are endowed with wide discretionary powers; 4) corruption as a socio-economic and political phenomenon consisting of a complex of illegal and unethical actions and combining various components, in particular, managerial, political, economic, legal, social, moral and ethical (M. Melnyk, M. Kamlyk, E. Nevmerzhiyskiy, V. Solovyov), and its main feature is the use by officials of the legislative, executive and judicial authorities, public associations, institutions and organizations of economic management of all forms of ownership of their official position to obtain material values and services. Based on the analysis of international legal acts, the main approaches to the definition of corruption in international law are distinguished, namely: descriptive and enumerative. It is substantiated that the most thorough is a broad approach to the interpretation of corruption, according to which it is a complex, socio-political and economic phenomenon consisting of a complex of illegal actions of different orientations and goals (bribery, lobbying, corruption favoritism, corruption protectionism, etc.); has a bilateral nature, as it acts as a kind of "agreement", mutually beneficial for the official and another person who enters into relevant relations with him. It is this understanding of corruption that enables the formation of an effective anti-corruption policy, which allows covering a greater number of corruption manifestations in all spheres of functioning of society and the state.

Key words: anti-corruption acts, anti-corruption policy, legal acts, corruption, acts of corruption, anti-corruption.

Вступ. Упродовж останнього десятиліття однією із найбільш загрозливих для сталого розвитку багатьох країн є проблема поширення корупції. Нажаль, Україна не є виключенням, адже корупція спричиняє низку проблем фактично у всіх сферах життєдіяльності суспільства і держави. Попри важливі кроки у напрямі запобігання і протидії корупції, насамперед, створення антикорупційних органів, ухвалення антикорупційного законодавства, значні зусилля організаційного, правового, фінансового характеру, слід констатувати, що викоринити це загрозливе для країни явище не вдалося. В умовах війни проблеми, спричинені корупцією, детермінують такі наслідки, які здатні істотно вплинути не лише на функціонування української держави, а й на відновлення територіальної цілісності й суверенітету країни. Втрата довіри з боку міжнародних партнерів до діяльності органів державної влади, правомірного використання наданої країні допомоги через поширення корупції має прямі втрати щодо надання військової, фінансової, матеріальної допомоги для України. Якщо наприкінці 2021 р. згідно соціологічного опи-

тування сферами найбільшого поширення корупції були послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо- водопостачання та водовідведення; діяльність правоохоронних органів; будівництво та земельні відносини [1, с. 7], то в умовах воєнного стану, загострення глобальних і регіональних викликів і загроз, з'явилися нові форми і прояви корупції у різних сферах. Зазначене вимагає осмислення та пошуку своєчасних і дієвих засобів протидії корупції, насамперед, у сфері національної безпеки [2], у т.ч. військовій [3], кібербезпеки [4], енергетичній та ін. Саме тому, запобігання й протидія корупції, яка безпосередньо пов'язана з ефективною антикорупційною правовою політикою, вимагає чіткого розуміння явища корупції та її причин.

Обмежений обсяг роботи дозволяє зупинитися на уточненні поняття корупції, наукових підходах і легальному його тлумаченні, що і є метою пропонованої роботи. Чітке розуміння поняття і змісту корупції сприятиме обґрунтуванню теоретико-правових засад антикорупційної політики в Україні.

Стан дослідження проблеми. Враховуючи надзвичайну актуальність, складність і багатоаспектність, проблематика поширення корупції упродовж останнього десятиліття привертає увагу вчених різних галузей та напрямів і до її осмислення звертаються науковці у сфері права, соціології, філософії, політології, психології та ін., у контексті відповідного предмету дослідження. На особливу увагу заслуговують наукові здобутки тих учених, які здійснили комплексний підхід до дослідження корупції, насамперед, таких, як: В. Гвоздецький [5], О. Величко [6], Ю. Дмитрів [7], А. Левчук, Є. Невмержицький [8], О. Макаренков [9], О. Сидоренко та В. Яворський [10], В. Трепак [11], В. Тертишник і Т. Батраченко [12] та ін.

Водночас, ураховуючи динамічний характер суспільних відносин та стійкість корупції, її здатність пристосовуватися до нових умов, різноманітність форм і проявів, подальшого осмислення потребує як саме явище корупції, так і пошук ефективних правових засобів і напрямів протидії корупційним діям. Актуальність дослідження підсилює і своєрідний поступ України, який прямо пов'язаний із наявністю ефективних механізмів запобігання і протидії корупції та істотних досягнень у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу. Рівень корупції в країні та його сприйняття є одним із найважливіших показників, за якими цивілізована світова спільнота оцінює рівень розвитку країни, її проблеми та перспективи. Індекс сприйняття корупції-2023 [13], який розраховує Transparency International на основі досліджень авторитетних міжнародних установ і дослідницьких центрів, свідчить, що лідером у протидії корупції є Данія (90 балів), Фінляндія (87 балів), Нова Зеландія (85 балів), Норвегія (84 бали). У 2023 році Україна серед 180 країн отримала 36 зі 100 балів, додавши 3 бали та посіла 104 позицію поміж 180 країн. Слід зауважити, що за останні 10 років Україна покращила свої позиції та додала 11 балів, і це є найбільшим приростом серед країн, які мають статус кандидата до ЄС. На думку експертів Transparency International Україне покращенню результатів сприяли: ухвалення та реалізація Антикорупційної стратегії та Державної антикорупційної програми (ДАП); активізація затримань і розслідувань у топкорупційних справах; проведення більшості закупівель у Prozorro [14]. Водночас, якщо враховувати, що Україна посідає аж 104 позицію серед 180 країн, то очевидно, що проблеми з корупцією є суттєвими, вимагають нових підходів до її вирішення. Початковим у цьому аспекті є розуміння корупції як явища та поняття.

Попри значну увагу до поняття «корупція», у сучасній науці відсутнє універсальне визначення поняття. Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови подає декілька визначень поняття «корупція», а саме: діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг та інших переваг; пряме використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення; підкупність, продажність урядовців і громадських діячів [15]. Згідно з іншою думкою, етимологічно термін «корупція» складається з поєднання слів «corrupt» – наявність кількох учасників у зобов'язальних правовідносинах з приводу єдиного предмета і спору і «grepe» – порушення, що в даному випадку означає порушення окремими індивідами встановлених етичних норм [16, с. 103].

Традиційно під корупцією розуміється зловживання впливом чиновниками, використання ними наданих їм владних повноважень з метою особистого збагачення і, як наслідок, отримання матеріальної винагороди за протиправні дії або рішення. Фактично таке розуміння корупції ототожнює її з хабарництвом, що призводить до невіривного звуження сутності цього явища. Натомість

більшість дослідників наголошують на тому, що корупція є поняттям більш широким, ніж сукупність кримінально-правових проявів. Так, В. Гура, досліджуючи поняття корупції, виокремлює наступні підходи: традиційний або нормативно-ціннісний, який визначає корупцію як порушення норм права, моралі та етики; модерністський або класичний, що розглядає корупцію як протиправну дію або продажність посадової особи; економічний або ринково-центристський, за якого корупція постає як тінювий політико-економічний ринок; ревізійністський або функціональний, представники якого характеризують корупцію як позитивне явище для транзитивної економіки; політологічний або політичний, що представляє корупцію як окремий інститут в процесі реалізації суспільних відносин щодо використання влади її суб'єктами з метою впливу на політичні процеси; біхевіористичний або соціально-психологічний, котрий вбачає в корупції соціально-психологічний феномен в усіх її проявах; інституційний або державно-управлінський, що характеризує корупцію як особливу форму державно-владних відносин, що передбачає протиправний обмін службових повноважень посадової особи владної структури на особисті переваги [17].

О. Макаренков, обґрунтовуючи правову інституціоналізацію антикорупційних трансформацій органів публічної адміністрації у відкритому суспільстві, пропонує «концепт «корупція», зміст якого суперечує правопорядок і ототожнюється з правопорушенням, виявляючи, відповідно, формальною юридичну структуру, що складається з суб'єкта; мети та інших елементів суб'єктивної сторони; об'єкту; засобів та діянь як компонентів об'єктивної сторони» [9, с. 8].

На увагу заслуговують і міркування М. Мельника, який зазначає, що «корупція – соціальне явище, зумовлене соціальними закономірностями розвитку та справляє негативний вплив на соціальні процеси. Корупція пронизує всі соціальні сфери суспільства, певним чином деформуючи суспільні відносини. Корупція – це спосіб мислення, який зумовлює спосіб життя» [18, с. 20, 11]. Розмірковуючи над багатогранністю корупції, вчений у подальшому приходить до тлумачення, що корупція може бути визначена і як соціальне явище (як у цілому, так і в окремих аспектах – політичному, економічному, історичному, культурному, моральному тощо) і як соціологічна, кримінологічна, правова категорія. З точки зору кримінологічного аспекту корупцію в загальному вигляді зазначений автор визначає як соціальне явище, яке охоплює усю сукупність корупційних діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших корупційних правопорушень, у тому числі тих, які створюють умови для вчинення корупційних діянь чи є приховуванням їх або потуранням їм. Із точки зору правового аспекту корупція становить сукупність різних за характером та ступенем суспільної небезпеки, але єдиних за своєю суттю корупційних діянь, а також порушень етики поведінки посадових (службових) осіб, пов'язаних із вчиненням цих діянь [19, с. 110]. Поділяючи міркування вченого, що корупція як соціальне явище різною мірою пронизує всі сфери суспільства, пов'язана із певним способом мислення та має негативний вплив на соціальні процеси, зауважимо, що твердження, що корупція зумовлена соціальними закономірностями ставить питання про логічність її існування. Якщо корупція спричинена соціальними закономірностями розвитку, то вона постає у якості атрибуту соціального розвитку, тобто невід'ємної властивості соціального розвитку, а відтак, її неможливо подолати. Між тим, сучасний досвід розвитку низки країн, насамперед, скандинавських, свідчить про протилежне.

Можна навести й інші підходи до тлумачення поняття, змісту й проявів корупції. Спільним для них є визнання того, що це є протиправне, антисоціальне явище, яке різною мірою охоплює всі сфери суспільства та пов'язане з неправомірним використанням особами наданої їм влади, повноважень чи засобів впливу з метою задоволення особистих корисливих інтересів (або інтересів третіх осіб). Особливість корупції, з поміж-іншого, полягає в тому, що формуючись у суспільстві, вона справляє на нього руйнівний вплив, а в разі її суттєвого поширення на більшість сфер, здатна не лише істотно ускладнити розвиток суспільства, а й створити реальну загрозу існуванню.

Теоретичний аналіз сучасних наукових положень і концепцій дає змогу зробити висновок, що на сьогоднішній день склалось декілька основних підходів до визначення сутності корупції, які в узагальненому вигляді зводяться до наступного:

- корупція – протиправне корисливе діяння, вчинене особою, яка наділена владними повноваженнями (Г. Блек, Д. Бейлі, Дж. Най). Найбільш відомим представником цього напрямку, названим у теорії біхевіористським, був доктор політичних наук К. Фрідріх, який розглядав корупцію як поведінку, що відхиляється від переважаючих у політичній сфері норм та обумовлена мотивацією отримання особистої вигоди за громадський рахунок. Наслідком такого діяння, як правило, є отримання особистої вигоди; водночас, така вигода необов'язково повинна мати фінансове вираження: в деяких країнах (Республіка Корея) з позицій традиційної політичної культури і важливості підтримки історично сформованих неформальних соціальних зв'язків «оплата» неправомірного використання службового становища часто розглядається як «інвестиція в майбутнє» [20, с. 101–102]. За такого підходу корупція розглядається як невідмінна супутниця політики, її «патологія», яка, незважаючи на значну шкоду політичній системі та владним інститутам, не може бути викоринена повністю та остаточно. Розгляд корупції як форми девіантності дозволяє подолати обмеженість суто правового підходу до її розуміння, оскільки дає можливість визначати та аналізувати як корупційні ті дії, які не заборонені правом;

- корупція – екстралегальний інститут, який використовується приватними особами чи групами для здійснення впливу на дії чиновників (бюрократії) (Н. Лефф, Х. Абуева, К. Лейес, Я. Тарковські). Прихильники цієї точки зору відстоюють прагматичний погляд на корупцію і наголошують на її корисності для економічного розвитку: на їх думку, корупція сприяє прискоренню роботи адміністративної машини, оптимізує час очікування і дозволяє його заощадити, виявленню прорахунків держави і їх усуненню, а також виконує позитивні функції щодо інтеграції, розвитку і модернізації суспільств в цілому [20, с. 102]. Насамперед тут йдеться про суспільства, що розвиваються, і держави т.зв. «третього світу», котрим, як вважається, найбільш властива корупція. Водночас, визначення сутності цього поняття відзначається суб'єктивізмом і залежить від політичних, культурних, психологічних особливостей конкретного суспільства. Виконавши свої політичні та економічні функції, головною з яких є усунення невідповідності між нормами та встановленими моделями поведінки, корупція, згідно цього підходу, зникає самостійно. На наш думку, з подібними поглядами не можна погодитись, оскільки справжня роль корупції полягає не в інтенсифікації роботи адміністративного апарату та його наближенні до суспільства і його очікувань, а, навпаки, в посиленні його корозії, розкладанні як окремих індивідів, так і громадських інститутів у цілому, деформації державного механізму та, зрештою, руйнуванні фундаменту держави та суспільства;

- корупція – симптом наявності збою у системі державного управління (С. Роуз-Аккерман). В основі корупції, на думку дослідниці, лежать недоліки системи розподілу матеріальних привілеїв та пільг, в якій чинов-

ники наділені широкими дискреційними повноваженнями. З іншого боку виступають інтереси приватних осіб і компаній, які бажають отримати режим найбільшого сприяння шляхом його купівлі. З цієї точки зору корупція розглядається як різновид економічної поведінки, метою якої є максимізація корисності шляхом отримання невідробничого доходу за рахунок маніпуляції ресурсами, які знаходяться у розпорядженні посадових осіб згідно їх посадових повноважень, а поведінка коруптера і корупціонера трактується як раціональний розрахунок вигод і втрат. У рамках такого підходу корупційні злочини за економічною сутністю можна поділити на власне хабарництво, махінації зі зменшення податкових платежів і поширення бізнес-схем спільнот організованої злочинності, які монополізували деякі ринки [21, с. 104];

- корупція – соціально-економічне та політичне явище, що складається з комплексу протиправних неетичних дій і поєднує в собі різні складові, зокрема, управлінську, політичну, економічну, юридичну, соціальну, морально-етичну (М. Мельник, М. Камлик, Є. Невмержицький, В. Соловійов). Головною особливістю корупції є використання посадовими особами законодавчої, виконавчої і судової влади, громадських об'єднань, установ і організацій господарського управління всіх форм власності свого службового становища для одержання матеріальних цінностей, послуг, пільг для себе чи третіх осіб [22, с. 38]. Таке розуміння корупції є більш змістовним, оскільки не замикається на її кримінальних проявах, а дозволяє охопити ситуації, коли учасники корупційних відносин отримують неявні вигоди від «співробітництва». Це стосується, зокрема, випадків, коли сторони корупційної угоди завчасно не домовляються про її «предмет», тобто конкретні послуги, які повинні бути надані. З цієї точки зору під корупцією в найширшому сенсі слід розуміти таку модель владарювання, яка заснована на маніпулюванні соціальними очікуваннями та викривленому цілепокладанні, що дозволяє говорити про існування завуальованих проявів корупції, які відхиляються не лише від правових, а й від моральних норм. До таких, зокрема, можна віднести лоббизм, фаворитизм, протекціонізм, внески на політичні цілі, традиції переходу політичних лідерів на посади президентів корпорацій і приватних фірм, використання зв'язків злочинних угруповань.

На увагу заслуговують і міркування І. Парубчака, який наголошує, що корупційні відносини виникають між двома особами, одна з яких, володіючи владними повноваженнями, заснованими на позитивному праві або інших соціальних нормах, привласнює блага, що належать іншій особі [23]. Основною метою таких відносин є перерозподіл матеріальних і нематеріальних благ через сектор легальних послуг, в якому корумпований державний апарат виступає в якості центральної ланки. Згідно пропонованого підходу, корупцією слід вважати таке явище підкупу, коли щодо суб'єкта, який наділений владними повноваженнями вчиняється підкуп суб'єктом для того, щоб відповідний службовий статус був використаний в інтересах протилежної сторони. Саме наявність двосторонньої «угоди» є характерною рисою корупції, яка відрізняє її від суміжних злочинів, хоча варіанти підкупу, як і конкретні механізми корупційної угоди можуть бути різноманітними.

Аналіз міжнародних нормативно-правових актів, присвячених питанням протидії корупції, дає підстави стверджувати, що в частині визначення корупції для сучасного міжнародного права характерним є використання двох основних способів її дефінування: 1) описовий – у низці антикорупційних актів універсальних та регіональних міжнародних організацій міститься докладне визначення ознак відповідного явища, на підставі яких встановлюється його обсяг та зміст. Зокрема, нормативне визначення поняття «корупція» міститься у Законі України

«Про запобігання корупції» [24]; 2) переліковий – закріплення у визначенні корупційних за своєю природою діянь. На сьогоднішній день саме останній спосіб визначення корупції є найпоширенішим. Наприклад, Конвенція ООН проти корупції 2003 р. не містить уніфікованого визначення поняття корупції, а розкриває його зміст через закріплені у цьому акті перелік корупційних діянь, що підлягають криміналізації.

Аналогічно не містить універсального нормативного визначення поняття «корупція» Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією. Аналіз її положень дає змогу стверджувати, що цей нормативний акт під корупцією в першу чергу розуміє: 1) активний підкуп – умисне обіцяння, пропонування чи надання будь-якою особою прямо чи опосередковано будь-якої неправомірної переваги, будь-яким посадовим особам, для них особисто чи для інших осіб, з метою заохочення їх до виконання чи невиконання своїх службових обов'язків (ст. 2); 2) пасивний підкуп – умисне вчинення вимагання чи одержання будь-якими посадовими особами прямо чи опосередковано будь-якої неправомірної переваги, для них особисто чи для інших осіб, або прийняття пропозиції чи обіцянки надання такої переваги з метою виконання чи невиконання ними своїх службових обов'язків (ст. 3) [25].

Схоже визначення міститься в Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією, яка визначає корупцію як прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що одержує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, поведінку особи [26]. При цьому, обидві конвенції підкреслюють взаємозв'язок корупції із службовими злочинами, серед яких найчастіше називають: зловживання посадовими повноваженнями, ряд злочинів проти правосуддя (незаконне звільнення від кримінальної відповідальності, притягнення до кримінальної відповідальності завідомо невинної особи), злочини проти інтересів служби. Крім того, корупційні злочини визначаються в якості предикатних стосовно легалізації (відмивання) злочинних доходів.

Згідно Закону України «Про запобігання корупції», корупцією є використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди відповідній особі, або на її

вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [24]. Очевидно, що українським законодавцем були враховані міжнародні стандарти визначення сутності корупції. Водночас, не можна не відзначити, що наведене поняття трактує корупцію переважно у вузькому значенні і не охоплює інших, не менш поширених її форм. Крім того, навіть таке розуміння, на жаль, не було належним чином реалізоване в ході формування і практичної реалізації антикорупційної політики.

Узагальнюючи наведені погляди, можна припустити, що поняття «корупція» характеризується двома основними ознаками: 1) корислива зацікавленість, тобто вчинення особою будь-яких дій чи бездіяльність за винагороду. При цьому учасниками таких відносин можуть бути не лише державні чиновники, а й інші суб'єкти, наділені певними повноваженнями, зокрема менеджери підприємств; 2) здійснення дій у рамках належних повноважень.

Висновки. Аналіз сучасних наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених дає змогу стверджувати, що існує декілька основних підходів до поняття «корупція»: 1) корупція як протиправне корисливе діяння, вчинене особою, яка наділена владними повноваженнями; 2) корупція як екстралегальний інститут, який використовується приватними особами чи групами для здійснення впливу на дії чиновників (бюрократії); 3) корупція як симптом наявності збою у системі державного управління; 4) корупція як соціально-економічне та політичне явище, головною особливістю якого є використання посадовими особами законодавчої, виконавчої і судової влади, громадських об'єднань, установ і організацій господарського управління всіх форм власності свого службового становища для одержання матеріальних цінностей, послуг. У нормативно-правових актах пропонується описовий і переліковий підходи до визначення корупції. Найбільш ґрунтовним є широкий підхід до тлумачення корупції, згідно якого корупція є складним, соціально-політичним і економічним явищем, що складається з комплексу протиправних дій різної спрямованості і мети (хабарництво, лобізм, корупційний фаворитизм, корупційний протекціонізм та ін.); має двосторонній характер, оскільки виступає в якості своєрідної «угоди», взаємовигідної для посадовця і іншої особи, яка вступає в з ним у відповідні відносини. Саме таке розуміння корупції уможливило формування ефективної антикорупційної політики, яка дозволяє охопити більшу кількість корупційних проявів у всіх сферах функціонування життєдіяльності суспільства і держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширення. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2022. 86 с. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacp_report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf
2. Мех Ю.В., Белевцева В.В. Адміністративно-правовий механізм протидії корупційним деліктам як складова частина сектору безпеки держави. Epistemological aspects of tort law transfiguration in the creation of anti-corruption legislation and its enforcement: Scientific monograph. Ed. T. Kolomojts. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2023. P. 192–211.
3. Вітвіцький С.С. Протидія корупційним кримінальним правопорушенням, що вчиняються у військовій сфері. *Актуальні проблеми протидії злочинності і корупції: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Харків, 22 грудня 2023 р.). Харків : Юрайт, 2023. С. 34–37. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2024/01/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84_22.12.2023.pdf
4. Holovkin V. M., Tavalzhanskiy O. V., Lysodyed O. V. Corruption as a cybersecurity threat in conditions of the new world's order (Корупція як загроза кібербезпеці в умовах нового світового порядку). *Linguistics and Culture Review*. 2021. Vol. 5, № (S3). P. 499–512.
5. Гвоздецький В.Д. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. № 63. С. 139–145.
6. Величко О. Велика корупція: як Україні подолати схеми та хабарництво. *Резіміційний Пакет Реформ*. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news/velyka-koruptsiia-ukraini-podolaty-skhemu-ta-khabarnyctvo/>
7. Дмитрієв Ю.В. Механізми оцінки та мінімізації корупційних ризиків у системі державного управління України : дис. ... канд. наук з державного управління: 25.00.02 / Донецький державний університет управління. Маріуполь, 2018. 236 с.
8. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : монографія. Київ : КНТ, 2008. 368 с.
9. Макаренко О.Л. Правова інституціоналізація антикорупційних трансформацій органів публічної адміністрації у відкритому суспільстві : автореферат. дис. ... д. ю.н., 12.00.07. Запоріжжя 2021. 42 с.
10. Сидоренко О.О., Яворський В.О., Квасильчук Д.Б. Корупція як вид зловживання правом: причини та основні методи боротьби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 65–68.
11. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні : дис. на здобут. наук. ступеня докт. юрид. наук : 12.00.08. Львів., 2020. 481 с.

12. Тертишник В. М., Батраченко Т. Правові проблеми протидії корупції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № С. 57–63. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/11.pdf>.
13. Індекс сприйняття корупції–2023. Transparency International. Україна. URL : <https://cpi.ti-ukraine.org/>.
14. Індекс сприйняття корупції–2023: Україна покращила свій показник на 3 бали. НАЗК. URL : <https://nazk.gov.ua/uk/antycoruptsijna-polityka/indeks-spryuuyattya-koruptsii-2023-ukraina-pokraschyla-sviy-pokaznyk-na-3-baly/>
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.). Київ, Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
16. Валюшко І.В. Антикорупційна політика: концептуальні підходи. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 4. С. 101–105. С. 103.
17. Гура В.В. Поняття корупції як економіко-правового феномену. Вчені записки Університету «Крок». 2021. «№ 4. URL : nku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/456.
18. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії. Київ: Атіка, 2001.
19. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : дис. доктора юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 506 с.
20. Валюшко І.В. Антикорупційна політика: концептуальні підходи. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 4. С. 101–105.
21. Господаренко В.М. Антикорупційна політика США: кримінально-правові засади. *Вісник Запорізького національного університету*. 2016. № 4. С. 101–110.
22. Новак А.М. Формування та реалізація національної антикорупційної політики в умовах глобалізації: сучасні виклики. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. № 2. С. 35–41.
23. Парубчак І.О. Теоретико-методологічні підходи до формування державної антикорупційної політики в контексті національної безпеки України. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2017. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2017_2_5.
24. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
25. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією : Конвенція Ради Європи № ETS 173 від 27.01.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.
26. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією : Конвенція Ради Європи № від 04.11.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text.